

مقاله پژوهشی: شناسایی ابعاد دانش اندیشه نظامی به روش فراترکیب^۱

علیرضا حامدی سنجانی^۲، علی اصغر بیک بیلندی^۳

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۰۱

چکیده

اندیشه نظامی به دلیل این که امری انسانی است می توان گفت به فرد بیش می دهد که در سایه آن بتواند ضمن شناخت و تجزیه و تحلیل وضعیت دفاعی و رزمی جامعه، نیروها، امکانات و مقتضیات زمانی، جایگاه و نقش خود را مشخص نماید، دانستن اندیشه های دفاعی و نظامی نه تنها برای نیروهای نظامی و دفاعی جامعه بلکه برای هر فردی که دفاع و رزم به نوعی با زندگی او ارتباط دارد، امری ضروری و حیاتی محسوب می شود. این پژوهش با هدف بررسی مطالعات انجام شده در جهت شناسایی ابعاد دانش اندیشه نظامی انجام شد. روش پژوهش حاضر کیفی و از نوع فراترکیب بوده است. جامعه پژوهش شامل کلیه منابع مرتبط با دانش اندیشه نظامی است که طی سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ به تعداد ۳۵ منبع بود که بر اساس چکیده انتخاب شد. سپس ۲۷ منبع بر اساس محتوا گزینش شد که در نهایت ۱۹ منبع به عنوان منابع کاملاً مرتبط، به روش تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفت. مفاهیم استخراج شده در قالب پرسشنامه به جامعه نمونه که تعداد ۱۲ نفر از اساتید دانشگاه عالی دفاع ملی و مسلط به دانش اندیشه نظامی بودند، ارائه شد و بر مبنای فرمول لاروش CVI و CVI گویه ها محاسبه و مورد تأیید قرار گرفت که در نهایت ۹ بعد اصلی دانش اندیشه نظامی احصاء شد که عبارت اند از: تاریخ وقایع نظامی، فلسفه نظامی، فقه نظامی، نظریه های نظامی، ایدئولوژی نظامی، سیر تحولات سیاسی، اندیشه نظامی مکاتب، اندیشه نظامی ادیان، اندیشه نظامی اشخاص.

واژگان کلیدی: اندیشه، اندیشه نظامی، فراترکیب

^۱ meta-composition

^۲ دکتری اندیشه نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) ali.hamedy1358@gmail.com

^۳ استادیار مدیریت راهبرد نظامی دانشگاه دافوس آجا

مقدمه

همه پیشرفت‌ها، اختراعات، ابداعات، مصنوعات و نبردهای خونین تاریخی، محصول اندیشه و تفکر انسانی است که این مخلوق الهی را بر قله رفیع دایره هستی به منزلت اشرف مخلوقات عالم قرار داده است. تعارض و تقابل برای منافع بیشتر، دفاع از جان، مال و تمامیت ارضی و به‌طور کلی منافع ملی منشأ بسیاری از جنگ‌ها بوده و سرچشمه پیدایش نیروهای مسلح و توسعه اندیشه نظامی است. بر این اساس، تبیین اندیشه نظامی با فلسفه و مقصود از تشکیل نیروی نظامی، ماهیت نیروهای مسلح، چستی نظامیگری و مبانی آن ارتباط مستقیم دارد. از این رو شکل‌گیری دانش اندیشه‌های نظامی یکی از راه‌های عبرت گرفتن از تاریخ گذشته به منظور ترسیم آینده ملل است که همواره مورد توجه مراکز علمی و آموزشی عالی نظامی کشورهای مختلف دنیا قرار گرفته است (رستمی، ۱۳۸۳: ۱۲).

اندیشه نظامی به دلیل این‌که امری انسانی است می‌توان گفت به فرد بینش می‌دهد که در سایه آن بتواند ضمن شناخت و تجزیه و تحلیل وضعیت دفاعی و رزمی جامعه، نیروها، امکانات و مقتضیات زمانی، جایگاه و نقش خود را مشخص نماید، دانستن اندیشه‌های دفاعی و نظامی نه تنها برای نیروهای نظامی و دفاعی جامعه بلکه برای هر فردی که دفاع و رزم به‌نوعی با زندگی او ارتباط دارد، امری ضروری و حیاتی محسوب می‌شود که البته اهمیت این امر برای سیاستمداران و فرماندهان نظامی به مراتب برتر و بالاتر است. بنابراین، آگاهی از اندیشه‌ها، راهبردها، دکترین‌ها و نظریه‌های نظامی برای تمام کسانی که به دنبال ایجاد رفتار نظامی منطقی و مبتنی بر خرد هستند، امری الزامی است (جمشیدی، ۱۳۸۰: ۳۲).

بر همین اساس هر ملتی برای اینکه بتواند استقلال خود را حفظ کند لازم است بر مبنای تفکرات، عقاید و اندیشه‌های خود نظام سازی نموده و ساختارهای دفاعی خود را شکل دهد و اگر به‌طور عمیق نتواند مبانی فلسفی برای پدیده‌های دفاعی خود تبیین کند مجبور است بر اساس مبانی فلسفی دیگران حرکت نماید و به بیان دیگر جامعه‌ای که برای خود، فلسفه قدرت خاصی قائل است لاجرم دارای اندیشه دفاعی و به تبع آن فلسفه دفاعی مختص خود نیز دارد و از آنجایی که راهبرد دفاع ملی مبتنی بر دانش و هنر به‌کارگیری قدرت دفاعی یک ملت برای تأمین اهداف سیاسی محسوب می‌شود بنابراین برای دستیابی به این دانش، شناخت اندیشه‌های نظامی دیگران و تربیت اندیشمندان حوزه دفاعی به‌گونه‌ای که این دانش، دربرگیرنده بخشی از فلسفه یا ایدئولوژی دفاع

ملی و یا حاصل چند نظریه دفاعی باشد، مطرح خواهد بود و در صورت توسعه دانش اندیشه نظامی، ارتباط معناداری بین راهبردهای دفاعی یک جامعه با مبانی فلسفی و اندیشه‌ای حاکم بر جامعه و همچنین شناخت مبانی اندیشه نظامی کشورهای هدف، برقرار خواهد شد. در این پژوهش تلاش شده است تا بر اساس مطالعات پیشین به صورتی جامع و با استفاده از رویکرد کیفی فراترکیب، ابعاد دانش اندیشه نظامی مورد شناسایی قرار بگیرد. لذا با توجه به موارد مطرح شده و با توجه به اهمیت ابعاد دانش اندیشه نظامی به عنوان یکی از دانش‌های مورد نیاز نیروهای مسلح، پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این سؤال کلیدی است که "ابعاد دانش اندیشه نظامی بر اساس مطالعات پیشین چگونه است؟"

مبانی نظری

– پیشینه تحقیق:

دانشجویان دوره دوم پژوهش محور دانشگاه عالی دفاع ملی (۱۳۸۶) طی مطالعات گروهی خود با عنوان "اصول، مبانی، مفاهیم و روش شناسی اندیشه نظامی" به این نتیجه رسیده‌اند که: مبانی اندیشه نظامی از یک زیربنای فکری لازم که ریشه در تاریخ دارد، شکل می‌گیرد. در خصوص اندیشه نظامی هم بیان شده است که اصول همیشه ثابت نمی‌توانند باشند یا به عبارتی دیگر یک اصل منحصر به دوره زمانی ثابت است که اصلی دیگر آن را نفی ننماید. در خصوص روش شناسی اندیشه نظامی هم اگرچه در بیان مکاتب ممکن است روش‌های زیادی مورد نظر باشد اما نظر غالب بر این است که روش شناسی اندیشه نظامی یک روش فلسفی است که بیشتر به طریق قیاسی یا برهانی شکل می‌گیرد، اگرچه در این زمینه روش استقرایی یا تجربی را نیز نمی‌توان از نظر دور داشت، به‌رحال در مسائل راهبردی از روش قیاسی (برهانی) و در مسائل عملیاتی و تاکتیکی از روش استقرایی یا تجربی بهره گرفته می‌شود.

رضا مرادپیری (۱۳۹۱) در رساله خود با عنوان "مؤلفه‌های اندیشه‌ی دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) مبانی نظری و مؤلفه‌های احصاء شده از اندیشه‌ی دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)" را دفاع از اسلام و انقلاب، دفاع همه‌جانبه، بسیج و نیروهای مردمی، لزوم آمادگی دفاعی و همگانی، پدافند غیرعامل، وحدت و آرمان ملی، دشمن‌شناسی، آینده‌نگری، جنگ نرم و تهاجم فرهنگی، بصیرت و بینش اسلامی، ابعاد معنوی جنگ و جهاد، دفاعی – امنیتی، موازنه حقیقی قدرت و روحیه و عزم عمومی و معنویت برشمرده است. در این تحقیق به شناسایی مؤلفه‌های اندیشه‌ی

دفاعی پرداخته شده که به عنوان بخشی از اندیشه‌های نظامی می‌تواند مورد توجه در این تحقیق قرار بگیرد. با توجه به این که یکی از مبانی شکل دهنده‌ی اندیشه‌ی نظامی، دیدگاه‌ها و نظرات رهبر انقلاب (مدظله‌العالی) می‌باشد، بنابراین می‌شود گفت که این تحقیق کمک زیادی در راستای شناسایی مبانی اندیشه‌ی نظامی به محقق می‌نماید.

رضا کرم‌نیا (۱۳۹۱) در رساله خود با عنوان "الگوی راهبردی دفاعی بر اساس اندیشه‌ی دفاعی حضرت امام خمینی (رحمت... علیه)" به ابعاد شش‌گانه اندیشه نظامی اشاره نموده که عبارت‌اند از: معنوی، مردمی، سیاسی، فرهنگی، نظامی و اقتصادی و از نظر ارزش‌گذاری نیز سه مؤلفه‌ی ارزش محوری، انسان‌محوری و توان محوری احصاء گردیده است. راهبرد و عناصر دفاع همه‌جانبه از دیدگاه حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) نیز ضمن داشتن ماهیت الهی، متکی بر عناصر چهارگانه به ترتیب نیروهای مسلح، مردم با انگیزه‌ی الهی، فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) به‌عنوان نایب امام زمان (عج) و دولت است. در پایان نیز ابعاد شش‌گانه‌ی دفاع در اندیشه امام خمینی (رحمت... علیه) به ترتیب به این شرح رتبه‌بندی گردیده‌اند: معنوی، مردمی، فرهنگی، نظامی، سیاسی و اقتصادی.

آوی کوبر (۲۰۱۰) در مقاله خود با عنوان "عناصر سازنده اندیشه نظامی" تلاش می‌کند با مددگیری از تاریخ و تحلیل تأثیر عواملی که در ساختن اندیشه نظامی اندیشمندان نظامی مشهور نقش مؤثری داشته‌اند، اصول و عناصری را انتزاع نماید. این روش باعث شده که نویسنده ضمن نمونه‌های خود فشرده‌ای از سیر اندیشه نظامی در سه قرن اخیر در جوامع غربی را ارائه نماید. نویسنده معتقد است اندیشه نظامی را می‌توان از ابعاد مختلفی نظیر بازه‌های زمانی جنگ‌ها در طول تاریخ، جنبه‌های حقوقی جنگ، اقلیم‌های فکری در حوزه نظامی، دانش‌گرایی و فناوری، اخلاق در جنگ، تأثیر مکاتب فکری بر اندیشه نظامی، شرایط راهبردی (استراتژیک) هر کشور، انگیزه‌های فردی، تعصبات ذهنی و... بررسی قرار داد.

حامدی و باقری (۱۴۰۰) در مقاله خود با عنوان "مطالعه تطبیقی دانش اندیشه نظامی" در دانشگاه‌های کشورهای منتخب شامل دانشگاه دفاع ملی، دانشگاه ستاد نیروهای مشترک، دانشکده نظریه‌پردازی نظامی، دانشگاه عمومی فلسفه، دانشکده مطالعات بین‌الملل، دانشگاه جورج میسون، دانشگاه علوم سیاسی پورتلند و دانشگاه جنگ کونینپیک از کشور ایالات متحده و همچنین دانشگاه دفاع ملی فنلاند، دانشگاه پداگوژی نیوزیلند، دانشگاه دفاع ملی چین و مرکز آموزش حرفه‌ای ناتو، عناصر آموزشی رشته تحصیلی اندیشه نظامی را احصا نموده که مهم‌ترین ابعاد این رشته عبارت‌اند از: بررسی سیر

تاریخی رویدادهای مهم نظامی جهان، نظریه‌های برجسته نظامی غرب و شرق، بررسی مبانی اندیشه‌های نظامی افراد برجسته، فلسفه مفاهیم نظامی، مبانی جنگ از منظر مکاتب دینی و غیردینی.

– مفهوم شناسی:

چیستی اندیشه: اندیشه و تفکر فرآیندی است که در آن عقل به‌عنوان ابزار محوری به کار می‌رود و ذهن با مرور معلومات، دانش‌ها و شهود در جستجوی کشف یک مجهول، حل مسئله و افق‌گشایی آینده است. در حقیقت انسان هرگاه با بهره‌گیری از دانش‌های موجود در نزد خود، به یاری ابزار عقل بکوشد تا مجهول و ناشناخته‌ای را حل کند، تفکر کرده و اندیشه ورزیده است. علامه طباطبایی در تعریف تفکر می‌نویسد: تفکر نوعی سیر و مرور بر معلومات حاضر در نزد انسان جهت دستیابی به مجهول است (طباطبایی، ۱۳۸۲: ۸۴۲).

به عقیده علمای اسلامی، تفکر و اندیشه، مجموع دو عملی است که در ذهن انجام می‌گیرد. به‌این ترتیب که فکر وقتی در برابر سؤال و مجهولی قرار بگیرد، برای حل مشکل و معضل به تلاش می‌پردازد. به عبارتی فکر ابتدا به‌سوی مبادی اولیه حرکت کرده و پس‌ازآنکه در مبادی عقلی تردد نمود، به‌سوی مراد بازگشت می‌نماید و به‌این ترتیب عمل تفکر انجام می‌گیرد. مجموع این دو عمل را در ذهن، تفکر می‌گویند (سیف زاده، ۱۳۷۶: ۲۱).

اندیشمندان غربی از جمله ویناک^۱ (۱۹۹۴) در کتاب "روانشناسی تفکر"، تفکر را چنین تعریف می‌کند: «تفکر سازمان دادن و تجدید سازمان در یادگیری گذشته، جهت استفاده در موقعیت کنونی است». ایسون^۲ (۱۹۸۹) تفکر را فرایندی رمزی و درونی می‌داند که منجر به یک حوزه شناختی گردیده و نظام شناختی شخص متفکر را تغییر می‌دهد. به اعتقاد سولسو^۳ (۱۹۹۰)، تفکر فرایندی است که از طریق آن، یک بازنمایی ذهنی جدید به‌وسیله تبدیل اطلاعات و تعامل بین خصوصیات ذهنی، قضاوت، انتزاع، استدلال و حل مسئله ایجاد می‌شود.

اندیشه نظامی: اندیشه دفاعی، تفکری است که بر سه پارامتر، ارزش‌ها و مبانی اعتقادی، تهدیدات و تجارب و ساختار استوار می‌باشد. به عبارتی مجموعه تفکرات منسجم و منطقی دارای مبانی مستدل و مهم و دارای سه عنصر مبانی نظری، عقیدتی و تجارب نظامی و دفاعی و تحولات

^۱- Winac

^۲-Ison

^۳-Solso

سیاسی و نظامی است (عسگری، ۱۳۹۱: ۵)

اندیشه نظامی تفکری منسجم، موجه، اصولی، مهم و دارای چارچوب است که به بررسی مسئله‌ی بقای مادی و معنوی یک جامعه در مقابل خطرات و تهدیدات با توجه با توسل به قوه‌ی قهریه و سلاح و در جهت نیل به امنیت و تأمین منافع آن می‌پردازد (جمشیدی، ۱۳۸۰: ۴۵). اندیشه نظامی، دفاعی و امنیتی می‌تواند به خاطر داشتن پایگاه اجتماعی علاوه بر همیشگی بودن، "همگانی" و "همه‌جایی" نیز باشد، زیرا آدیان در درون جامعه زندگی می‌کنند و در این جوامع، ضرورت بررسی یک طرح نظامی به شکل اساسی و منسجم ظاهر می‌شود، همچنین اندیشه نظامی به دلیل انسانی بودن، راهگشای انسان در زندگی او می‌باشد (توحیدی، ۱۳۸۶: ۵۸).

اندیشه نظامی، مجموعه‌ای کلی از عقاید و ایده‌ها است که الهام‌بخش طراحان سیاست دفاعی و راهبرد نظامی است. اندیشه نظامی در پی یافتن پاسخی برای این پرسش اساسی است که چگونه می‌توان کشور را در برابر تهدیدهای نظامی و غیرنظامی مصون و محفوظ نگه داشت و بر دشمن پیروز شد (عسگری، ۱۳۹۱: ۳).

اندیشه نظامی را می‌توانیم مانند مثلثی تصور کنیم که سه عنصر مبانی نظری و عقیدتی، تفکرات و تجارب نظامی و تحولات سیاسی و نظامی سه رأس آن را تشکیل می‌دهند (همان: ۵).

اندیشه نظامی، تفکری منسجم، موجه، اصولی، مهم و دارای چارچوب نظری و با اهمیت درباره امر و رأی نظامی است که به بررسی مسئله بقای مادی و معنوی یک جامعه در مقابل خطرات و تهدیدات با توسل به قوه قهریه و سلاح در جهت نیل به امنیت و تأمین منابع آن می‌پردازد (جمشیدی، ۱۳۹۶: ۹).

ویژگی‌های اندیشه نظامی

نظر به اهمیت و جایگاه اندیشه نظامی، این اندیشه نیز باید دارای ویژگی‌هایی باشد تا بتواند از کارکرد لازم برخوردار باشد؛ که عبارت‌اند از:

- اندیشه نظامی مبتنی بر قالب‌های فکری باشد: قالب‌های فکری به این واقعیت اشاره دارد که نگرش‌های فلسفی شناخت‌شناسانه، موجب می‌شود اندیشمند از زاویه‌ای ویژه به مباحث اندیشه پردازی بنگرد. تجربه نشان داده است که هر اندیشمندی بعضی از مفروض‌ها را آگاهانه یا به اقتضای نگرش فلسفی، رهیافت، روش یا ارزش‌های خود، بدیهی و مسلم می‌انگارد. این امور همان قالب‌های فکری هستند که در شکل‌گیری اندیشه‌های نظامی مؤثرند.

- اندیشه نظامی مبتنی بر خلاقیت ذهنی باشد: اندیشه نظامی نمی‌تواند تکرار مباحث و افکار پیشینیان باشد چراکه در این صورت اطلاق اندیشه بر آن آرا، صحیح نخواهد بود؛ بنابراین اندیشمند نظامی برای تولید اندیشه نظامی، باید از خلاقیت ذهنی مناسبی برخوردار باشد تا با به‌کارگیری قالب‌های فکری و استفاده از تجارب، اندیشه‌ای نوین را طرح نماید
- اندیشه نظامی کاربردی باشد: اندیشه نظامی تدوین می‌شود تا مورد استفاده علمی قرار گیرد، در غیر این صورت در بهترین حالت بیانگر فلسفه نظامی خواهد بود. اندیشه نظامی باید قابلیت اجرایی داشته باشد
- اندیشه نظامی متناسب باشد: از شرایط اصلی اندیشه نظامی متناسب بودن آن اندیشه با شرایط، داشته‌ها و نیازها است. اگر اندیشمند نظامی در اندیشه پردازی خود به قابلیت، توانایی و نیازها توجه نداشته باشد به احتمال فراوان نتیجه تلاش‌های او، اندیشه‌هایی عقیم و نامناسب خواهد بود. از دیگر تناسب‌ها آن است که اندیشه نظامی باید متناسب با امور نظامی باشد.
- اندیشه نظامی نظام‌مند باشد: هر اندیشه‌ای باید نظام‌مند باشد. به عبارت دیگر، اجزای هر نظام اندیشگی (ذهنیت اندیشمند) باید به لحاظ ماهیت و کارکرد دارای سازگاری باشند، به عبارت دیگر می‌توان گفت: اندیشه‌های نظامی لیبرال در یک جامعه با ماهیت و ساختارهای مذهبی، واجد کارکردهای قابل قبول نخواهد بود. (جعفری، ۱۳۹۵: ۳۹-۳۸).

عناصر سازنده اندیشه نظامی از نظر آوی کوبر^۱

۱- اخلاقیات، قانون و جنگ در اندیشه نظامی: یکی از عواملی که تأثیر بسزایی در اندیشه نظامی داشته است، هنجارهای اخلاقی و حقوقی در سراسر جهان بوده است. مطابق واقع‌گرایی سنتی که بر تفکر نظامی قرن نوزدهم حاکم بود و بهترین نماینده آن کلازویتس بود، اخلاق تقریباً هیچ ارتباطی با جنگ ندارد و صلح معنایی جز عدم خشونت ندارد. از طرف دیگر، در دوره بین دو جنگ جهانی و پس از جنگ جهانی دوم، اندیشه نظامی به شدت متأثر از اندیشمندان غربی لیبرال بود که به موضوع تنش بین اخلاق و اثربخشی عملیاتی، بسیار پرداخته‌اند. به طور خاص عمده بحث‌های آنان درباره توضیحات مربوط به علت عادلانه شروع جنگ، تناسب جرم و جزاء، آزادی‌های مدنی و

¹- Avy cober

لزوم اطمینان بخشی از استفاده از نیروی نظامی برای گسترش صلح می باشد.

۲- اقلیم فکری در اندیشه نظامی: یک عامل سازنده مهم در تفکر نظامی، اقلیم فکری بوده است که به عنوان منبع ایده‌ها، دیدگاه‌ها و روش‌ها عمل کرده است. یکی از مهم ترین منابع الهام بخش تفکر نظامی مدرن، چارچوب فرهنگی، اجتماعی و سیاسی دنیای کلاسیک و مهم تر از همه "جمهوری‌های مردمی" یونان و روم است. بسیاری از متفکران نظامی قرن ۱۵ میلادی به بعد متعلق به مکتبی بودند که شاید بتوان آن را نئو کلاسیک نامید. نئو کلاسیک‌ها ارتباط مستقیمی بین جهان کلاسیک و مدرن ایجاد کردند و تقریباً به تحولات مداخله‌گر در قرون وسطی بی توجه بودند.

۳- روح زمانه در اندیشه نظامی: روح زمانه^۱، عامل سازنده غیرواقعی بینانه‌ای در سطح سیستمی است. روح زمانه از دو جنبه بر تفکر نظامی تأثیرگذار است که شایان ذکر است: (۱) اندیشه نظامی تمایل دارد که در یک دوره معین یا در یک فضای خاص فکری، ماهیت جنگ و راهبرد (استراتژی) را منعکس کند؛ (۲) از دوره بین دو جنگ جهانی و پس از آن جنگ سرد، جنبه‌های اخلاقی و حقوقی جنگ سایه خود را بر اندیشه نظامی انداخته است تا جایی که تبدیل به بخش لاینفک آن شده است.

۴- نگرش مدرن: جریان مدرن اندیشه نظامی را می توان بر اساس وسعت طیف انواع جنگ‌ها و ترکیبات آن مورد ارزیابی قرار داد. این جریان با بررسی مفاهیم مربوط به کل هرم سطوح جنگ که فراتر از سطح تاکتیکی و راهبردی (استراتژیک) است، نقش اصلی ابعاد غیرنظامی جنگ و راهبرد (استراتژی) را تصدیق می کند و ارتباط و ترکیب ابعاد مادی و غیرمادی را ارزیابی می کند. این نگرش ایده‌های پسامدرن را جذب و آن‌ها را به صورت عملی، کاربردی می کند. به طور خاص، نگرش مدرن به نحوه تعامل اندیشه نظامی با جنبه‌های زیر می پردازد:

— ارتباط بین روش‌های مرسوم و نیمه مرسوم جنگ مانند گروه‌های تروریستی و

چریکی دارای سلاح کشتار جمعی

— مرزهای مبهم بین جنگ‌های مرسوم و نیمه مرسوم مانند جنگ‌های ترکیبی

^۱ - Zeitgeist کلمه‌ای آلمانی و اصطلاحی در فلسفه است. روح زمانه روش و نوع تفکر و احساسات یک مقطع زمانی یا به عبارت دیگر دوران خاصی را تشریح یا توجیه می کند.

- نقش بازیگران غیردولتی در صحنه منازعات بین‌المللی
- نفوذ جنبه‌های مادی بر جنگ و استراتژی به‌طور عام و فناوری به‌طور خاص
- نقش جنبه‌های غیرنظامی جنگ و راهبرد (استراتژی)
- انواع جدید رابطه بین مقاطع بالای استراتژیک با مقاطع پایین‌تر که توسط "راهبردی (استراتژیک) کردن تاکتیک" و "تاکتیکی شدن راهبرد (استراتژی)" به‌طور هم‌زمان منعکس می‌شود.
- اهمیت روزافزون مفاهیم پست‌مدرن (آذرگات، ۲۰۱۹).

موضوع و مسائل اندیشه نظامی

همان‌طور که می‌دانیم هر دانش یا اندیشه‌ای دارای موضوعی است. بر این اساس اندیشه نظامی دارای موضوعی است که آن را از سایر اندیشه‌ها و معارف متمایز ساخته و آن عبارت است از: دستاوردهای خرد انسانی در طول تاریخ در خصوص مسئله حفظ و بقای نوع انسان در مقابل خطرها و تهدیدها با تأمین منافع او از طریق کاربرد قوه قهریه یا زور می‌باشد، بر همین اساس اندیشه نظامی دارای مسائل گوناگونی است. مهم‌ترین مسائل اندیشه نظامی عبارت‌اند از:

- مبانی و بنیان‌های نظری و فکری و اعتقادی شکل‌گیری اندیشه‌های نظامی
- تأثیر و تأثر اندیشه نظامی نسبت به زمان و تحولات
- اصول جنگ
- مقررات و قواعد جنگ
- اخلاق و جنگ
- معاهده‌ها و قراردادهای نظامی و... (جمشیدی، ۱۳۹۶: ۶۰).

سطوح بررسی اندیشه نظامی

اندیشه نظامی در سطوح گوناگونی قابل بررسی و پژوهش می‌باشد که به‌اختصار عبارت‌اند از:

- شخصیت‌ها یا اندیشمندان نظامی
- نظام‌ها و دولت‌ها مانند اندیشه نظامی جمهوری اسلامی ایران
- کتاب‌ها و آثار نظامی مانند اندیشه نظامی در سیاست‌نامه
- تمدن‌ها مانند اندیشه نظامی تمدن هخامنشی در ایران
- ادیان و مکاتب الهی مانند اندیشه نظامی دین اسلام
- مکاتب بشری مانند اندیشه نظامی لیبرالیسم

— ادوار تاریخی مانند اندیشه نظامی در صدر اسلام (عسگری، ۱۳۹۱: ۳۱).

مبانی اندیشه نظامی

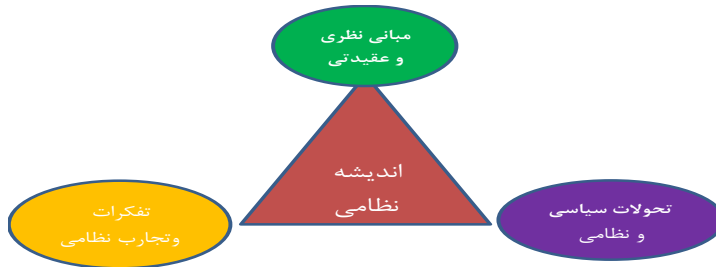
- اندیشه نظامی متأثر از تحولات و شرایط محیطی است.
- اندیشه نظامی متناسب با مؤلفه‌های برتر ساز تدوین می‌گردد.
- اهمیت اندیشه نظامی به میزان قدرت و توانمندی کشورها بستگی دارد.
- اندیشه نظامی می‌تواند با ثبات یا کم ثبات باشد.
- اندیشه نظامی می‌تواند متأثر از افکار اندیشمندان و مکاتب فکری باشد.
- اندیشه نظامی، تجربه محور است.
- اندیشه نظامی می‌تواند منشأ نهادی یا فردی داشته باشد (جمشیدی، ۱۳۹۶: ۶۷).

مراحل شکل‌گیری اندیشه‌های نظامی

- الف- مرحله مشاهده بحران و مشکل: نظریه‌پرداز یا اندیشمند با دیدی وسیع و همه‌جانبه به مطالعه و مشاهده جامعه خود (اعم از جامعه قبیله‌ای، ملی، قومی یا جهانی) می‌پردازد و با چنین انگیزه و محرکی کار خود را ادامه می‌دهد.
- ب- مرحله تشخیص مشکل و علل آن: نظریه‌پرداز و اندیشمند با مشاهده، مطالعه و بررسی بحران، بی‌نظمی و مشکلات جامعه خویش درد و مشکل اساسی را تشخیص می‌دهد. کار اندیشمند از این نظر شبیه به کار یک پزشک است که بعد از مشاهده بیمار و بیماری به تشخیص درد و علت آن می‌پردازد.
- ج- مرحله ارائه راه‌حل: اندیشمند پس از درک مشکل و علت یا علل اساسی آن، راه‌حل متناسب با آن‌ها را ارائه می‌کند.
- د- مرحله ارائه الگو: نظریه‌پرداز یا اندیشمند به ارائه تصویری از جامعه جدید خود که جامعه مطلوب و بازسازی‌شده است (جمشیدی، ۱۳۸۶: ۳۵).

چارچوب نظری

چارچوب نظری این تحقیق بر مبنای مدل نظری اندیشه نظامی جمشیدی (۱۳۸۶) به شکل زیر تدوین شده است.

شکل ۱: چارچوب نظری تحقیق

روش‌شناسی

برای انجام پژوهش حاضر از روش فراترکیب^۱ و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل تم استفاده شده است. روش فراترکیب نوعی روش تحقیق است که برای ترجمه‌های تفسیری و یا ایجاد تئوری با بهره‌گیری از یکپارچگی و مقایسه یافته‌های مختلف استفاده می‌شود. هدف فراترکیب ایجاد تفسیری خلاقانه و یکپارچه از یافته‌های کیفی است (حجازی‌فر و همکاران: ۱۳۹۶). در واقع فراترکیب با فراهم کردن یک نگرش نظام‌مند برای پژوهشگران از طریق ترکیب پژوهش‌های کیفی مختلف، به کشف موضوع‌ها و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد و با این روش، دانش فعلی را گسترش داده و یک دید جامع را نسبت به مسائل به وجود می‌آورد. برای دستیابی به هدف پژوهش از روش فراترکیب، مطابق با الگوی ساندلوسکی و باروس^۲ (۲۰۰۷) استفاده شده است. این الگو شامل هفت مرحله است که خلاصه این مراحل در شکل ۲ مشخص است.

شکل ۲: مراحل پیاده‌سازی روش فراترکیب

^۱ meta-synthesis

^۲ Sandelowski & Barros

جامعه پژوهش شامل کلیه منابع مرتبط با طراحی نظام آموزشی طی سال‌های ۲۰۰۰م تا ۲۰۲۰م به تعداد ۳۵ منبع بود که بر اساس چکیده انتخاب شد؛ سپس ۲۷ منبع بر اساس محتوای نزدیک به اندیشه نظامی گزینش شد که به روش تحلیل مضمون مورد بررسی قرار گرفت.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

الف - یافته‌های تحقیق:

۱) از آنجایی که دانش اندیشه نظامی از مباحث مهم است و علیرغم مطالعاتی محدود تاکنون مطالعات نظام‌مندی مشاهده نشده است که به تمامی ابعاد و جوانب موضوع پرداخته باشند و هر یک از محققین از جنبه خاصی این موضوع را مورد توجه قرار داده‌اند؛ لذا، در این پژوهش از طریق فراترکیب، بر اساس مفاهیم استخراج‌شده از منابع مرتبط، تمامی مفاهیمی که پژوهشگران در مطالعات خود مورد توجه قرار داده بودند استخراج‌شده و در جدول ۱ نشان داده شده‌اند.

جدول ۱: فراترکیب مفاهیم استخراج‌شده از ادبیات نظری و پژوهش‌های پیشین

مقوله‌های اندیشه نظامی	منبع	مفاهیم استخراج‌شده
فلسفه نظامی ایدئولوژی نظامی	(جعفری، ۱۳۹۵)	مبتنی بر قالب‌های فکری - مبتنی بر خلاقیت ذهنی - کاربردی - متناسب بودن آن اندیشه با شرایط، داشته‌ها و نیازها - اجزای هر نظام اندیشگی (ذهنیت اندیشمند) باید به لحاظ ماهیت و کارکرد دارای سازگاری با عقاید و باورها داشته باشد
تاریخ نظامی اندیشه مکاتب و اشخاص تحولات	(تسبیحی، ۱۳۸۶)	متأثر از تحولات و شرایط محیطی - متناسب با مؤلفه‌های برتر ساز - میزان قدرت و توانمندی کشورها - متأثر از افکار اندیشمندان و مکاتب فکری - تجربه محور - منشأ نهادی یا فردی
نظریه نظامی تحولات محیطی	(جمشیدی، ۱۳۸۳)	توصیف محیط سیاسی و نظامی نظریه پرداز - دریافت و فهم محیط درونی و بیرونی زمان - مکاتب و اندیشه‌های فلسفی، اجتماعی و سیاسی دوره مورد نظر - مبانی و فرایند شکل‌گیری - بررسی مؤلفه‌ها و ابعاد متعدد و گوناگون - اکتشافات جدید یا ابداعات و برجستگی‌ها و خلاقیت‌ها -
تاریخ نظامی فلسفه نظامی	(طباطبایی، ۱۳۸۲)	حل مجهول - افق گشایی - آموزش تاریخ و عبرت گرفتن از آن
تفکر انتقادی	(آذرگات، ۱۹۳۳)	یک موقعیت پیچیده روبه‌رو شده - یافتن پاسخی برای مسئله

تاریخ نظامی سیر تحولات	(هندل، ۱۹۸۹)	تجدید سازمان در یادگیری گذشته، جهت استفاده در حال کنونی
فلسفه نظامی تاریخ نظامی	(رستمی، ۱۳۷۸)	مجموعه‌ای از اصول، قواعد، خط‌مشی‌های کلی و افکار نظامی مبتنی بر یک یا چند اصل مشخص - بخشی از یک فلسفه یا ایدئولوژی نظامی یا حاصل یک یا چند نظریه نظامی - دستورالعملی کلی - حذف‌های نظریه‌های نظامی و راهبرد نظامی - اصول بنیادی - اعمال رهنامه تعیین شده الزامی
فلسفه نظامی	(حسینی جبرودی، ۱۳۷۲)	تفکری منسجم، موجه، اصولی، مهم و دارای چارچوب نظری و با اهمیت درباره امر و رأی نظامی
تاریخ نظامی	(دوبلويس، ۱۳۷۹)	یکی از راه‌های آموزش تاریخ و عبرت گرفتن از آن
ایدئولوژی نظامی	(عسگری، ۱۳۹۱)	الهام‌بخش طراحان سیاست دفاعی و راهبرد نظامی
فلسفه نظامی	(خسروی، ۱۳۸۵)	بررسی مسئله بقای مادی و معنوی یک جامعه پرداخته
نظریه نظامی	(کی، ۱۳۵۸)	بنیان‌های نظری و فکری - زمان و تحولات - معاهده‌ها و قراردادهای نظامی - قواعد جنگ.
اندیشه ادیان اندیشه اشخاص تاریخ نظامی	(اسپرینگر، ۱۳۷۰)	اندیشمندان نظامی - نظام‌ها و دولت‌ها - کتاب‌ها و آثار نظامی - تمدن‌ها - ادیان و مکاتب الهی - مکاتب بشری - ادوار تاریخی
تفکر انتقادی دکترین نظامی	(کنت والز، ۲۰۱۰)	زیربنا یا اصول و مبانی - روبنا یا مفاهیم و مسائل و نتایج و پیامدها.
سیر تحولات ایدئولوژی نظامی	(جمشیدی، ۱۳۸۳)	سیاست و روند سیاسی حاکم بر جوامع بشری - قوت یا ضعف اقتصادی - فرهنگ ملت‌هاست - علم و فناوری‌های در تعامل با مقاصد سیاسی - ویژگی‌های فرهنگی
دکترین نظامی فلسفه نظامی	(محمدنژاد و همکاران، ۱۳۷۸)	کشف حقیقت در حوزه امور نظامی - بخشی از حوزه فلسفه سیاسی و گاه فلسفه اخلاق - پاسخ به پرسش "چرا جنگ"
ایدئولوژی نظامی اندیشه ادیان اندیشه مکاتب	Olton, Plano & 1988	نظام عقیدتی و ارزشی خاص - استوار بر یک جهان‌بینی یا بر یک نظریه یا دکترین - استخوان‌بندی ارزش‌های اساسی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی - مجموعه‌ای منسجم از اعتقادات و باورها در حوزه امور نظامی - از ایده‌های خاص است که دارای ارزش و قداست - نوعی نبرد بین نظام‌های ارزشی رقیب
نظریه نظامی فلسفه نظامی	(توحیدی، ۱۳۸۶) (جمشیدی، ۱۳۸۳)	تصویر کلی و نهادین از امر نظامی - دارای مبنای علمی یا فلسفی - توجه عمیق انسان متفکر به یک امر - تصویر نمادین از یک کلیت نظم یافته - مجموعه‌ای از

تفکر انتقادی اندیشه کشورها		اصول اساسی حاکم بر رزم - شناخت الگوها در تعاملات و روابط بین متغیرهای رزم - توصیف ساختار رزم و الگوهای خاص تعاملات و روابط متغیرها
تاریخ نظامی فلسفه نظامی	(مجرد، ۱۳۹۰)	حیله‌ها، نقشه‌ها و تدابیر نظامی - دانش طرح‌ها و نقشه‌های نظامی - هدایت نبرد و تطبیق و هماهنگ ساختن نبردها - طراحی‌های عملیاتی - هماهنگی‌های کلی در میدان جنگ
حقوق نظامی نظریه نظامی مقررات و قوانین راهبردهای نظامی	(فارسی، ۱۳۵۷) (عسگری، ۱۳۸۵)	رفع این اختلافات و مشاجرات نیازمند وضع قوانین و نظام‌های مناسبی - انسجام و وحدت ابتدایی انسان‌ها را از طریق ایجاد مناسبات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی - هدف از جهاد دفع ستم و رفع ظلم - حمایت از حقوق و آزادی‌ها و جان و مال و سرزمین، مسلمانان - جنگیدن برای حفظ استقلال کشور
ایدئولوژی نظامی حقوق نظامی	(بهشتی، ۱۳۶۱)	دفاع - عبادت و قداست و جهاد و جنگ - تکلیف و مسئولیت انسانی - کمال رزم و فوز عظیم - فضیلت جهاد - بسیج رزمی و تدارک مهمات و تسلیحات - مقابله به مثل - آغازگر جنگ نبودن - نکشتن آنان که پشت میکنند - نکشتن ضعیفان
اندیشه ادیان فقه نظامی	(رسولی، ۱۳۸۹)	وسیله‌ای است برای تحقق اهداف انسانی و الهی مانند عدالت، دفاع از آزادی، رهایی مظلومان، دفاع از شرف و آبرو
ایدئولوژی نظامی فقه نظامی	(نهج‌البلاغه، نامه ۵۳)	دلسوزترین و خیرخواه‌ترین - همه آن‌ها پاک‌دامن‌تر - از همه عاقل‌تر و هوشیارتر؛ دیر به خشم می‌آیند؛ عذر را می‌پذیرند؛ ه مستضعفان رثوف و مهربان‌اند؛ بر مستکبران قوی و انعطاف‌ناپذیرند؛ از خانواده‌های اصیل، نجیب، باشخصیت، صالح، خوش سابقه، باشهامت، شجاع و سخاوتمند
ایدئولوژی نظامی دکترین نظامی فقه نظامی	(آقامحمدی، ۱۳۸۰)	خدایمحموری - خودباوری - مردم‌داری - حفظ وحدت فرماندهی، بصیرت دینی، دشمن‌شناسی، ولایت مداری، انتخاب کارکنان شایسته، بهره‌گیری از تجربیات، آموزش کافی، عدم دخالت در سیاست، مدیریت صحیح، داشتن انگیزه، ایمان و طرح‌ریزی
فلسفه نظامی اندیشه ادیان	سایت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	ارزش محوری - تکلیف مداری - شهادت‌طلبی - الهام بخشی - انسان‌محوری - نقش‌آفرینی مردم در دفاع - شخصیت بخشی به نیروهای مسلح - نهراسیدن از دشمن - حفظ انسجام و وحدت - نوآوری و ابتکار - حفظ روحیه بسیجی - انضباط محوری - اعتماد به نفس - تقویت بنیه دفاعی - خودکفایی

۲) مضامین احصاء شده از مصاحبه با صاحب‌نظران: با توجه به اینکه تحقیقات انجام‌شده قبلی پاسخگوی مسئله این تحقیق نبوده لذا به منظور واکاوی عمیق‌تر ابعاد دانش اندیشه نظامی با تعداد

۱۳ نفر از اساتید دانشگاه که دارای آشنایی کافی با دانش اندیشه نظامی و حوزه‌های مرتبط با آن داشته‌اند، مصاحبه انجام شد که مفاهیم استخراج شده از متن مصاحبه‌ها ابعاد دانش اندیشه نظامی را در قالب جدول ۲ نشان داده است.

جدول ۲: اهم گزاره‌های کلامی یا کدهای شناسایی شده از مصاحبه‌ها

کد مصاحبه	مفاهیم استخراج شده
۱ م	تحلیل مسائل راهبردی در محیط ملی و فراملی - واکاوی علمی و عمیق مفاهیم نظامی - تدوین نظریه‌های جدید دفاعی مبتنی بر تجربیات گذشته
۲ م	اندیشه‌های بزرگان و اندیشمندان دوره‌های تاریخ - اندیشه نظامی در تمدن‌های بشری - اخلاق نظامی‌گری - فلسفه جنگ و صلح
۳ م	دانش کهن نظامی برگرفته از تمدن بشری - دانش تجربیات بشری در حوزه جنگ و صلح از خلقت تاکنون - تربیت اندیشمندان نظامی - نظریه‌پردازی
۴ م	مطالعات در حوزه تاریخ جنگ - تاریخ تحولات نظامی - فلسفه نظامی - نظریه‌های نظامی - رویدادهای جنگی در قالب تاریخ نظامی - مفاهیم عمیق مرتبط با امور نظامی
۵ م	تفکر نظامی به‌عنوان یک دانش بنیادی و پایه - مبانی، اصول و مهارت‌های تفکر - شناخت عمیق مبانی و اصول تفکر نیروهای مسلح، شناخت عمیق اندیشه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و ...، شناخت نوآندیشان معاصر، شناخت جریان‌های فکری معاصر در ایران و جهان
۶ م	علوم نظری مانند منطق و فلسفه - تفکرات نظامی یک مکتب و یا یک شخص و یا یک دوره تاریخی - تفکر انتقادی برای تحلیل نظریه‌های نظامی - تجزیه و تحلیل امور نظامی
۷ م	تاریخ و تحولات نظامی - سیر اندیشه‌های گذشته - جریان‌شناسی فکرت حال حاضر - شناخت فلسفه تهدیدات - تفکر و اندیشه عمیق به موضوعات نظامی
۸ م	اندیشه نظامی اسلام - ارتباط حوزه اندیشه دفاعی با فقه اسلام - تسلط و اشرافیتی در آراء و اندیشه اسلامی - مطالعه سیره عملی پیامبر و ائمه در حوزه دفاعی - تاریخ نظامی است و سیر تحول آن - فقه نظامی - اخلاق در جنگ - حقوق جنگ
۹ م	اندیشه نظامی مبتنی بر ارزش‌ها - بومی‌سازی نظریات نظامی - تربیت اندیشمندان نظامی - نظریه‌سازی جدید مبتنی بر تهدیدات آینده
۱۰ م	توان نظریه‌پردازی - بیان یک اندیشه نو در مورد جنگ - تغییر سبک‌های جنگ - توانایی تحلیل و تفسیر سطوح جنگی و سطوح عملیاتی و مبانی جنگی
۱۱ م	تحول نظامی - تشریح وضع موجود و فاصله آن با وضع مطلوب - ارتباط بین سیاستمداران و اندیشمندان

نظامی - روابط نظامیان با آحاد مردم و جامعه	
فلسفه امور نظامی - مفاهیم عمیق دانش اندیشه نظامی - تجربیات تاریخ نظامی	م ۱۲
اندیشه نظامی در ادیان الهی - اندیشه نظامی در مکاتب بشری - اندیشه نظامی در دوره‌های تاریخی - اندیشه نظامی در اسلام - اندیشه نظامی اشخاص برجسته - شناخت اندیشه‌های نظامی نام‌آوران و اندیشمندان جهان - اندیشه‌های نظامی غرب و شرق	م ۱۳

ب- تجزیه و تحلیل یافته‌ها:

در این مرحله بعد از تجزیه و تحلیل مطالعات انجام گرفته در خصوص شناسایی ابعاد دانش اندیشه نظامی که محصول فراترکیب منابع و پژوهش‌های پیشین در حوزه مرتبط با دانش اندیشه نظامی و همچنین تحلیل مضمون مطالب احصا شده از مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه دانش اندیشه نظامی، تعداد ۱۵ مقوله اصلی به‌عنوان ابعاد دانش اندیشه نظامی احصا گردید که به‌منظور تأیید جامعه نمونه تحقیق با روش فرمول لاوشه مقادیر CVI ، CVR گویه‌ها در قالب پرسشنامه تنظیم و به شرح زیر به صاحب‌نظران ارائه شد:

جدول ۳: روایی پرسشنامه تحقیق

نتیجه	CVR	سودمند		نتیجه	CVI	۴	۳	۲	۱	ابعاد دانش اندیشه نظامی
		است	نیست			کاملاً واضح ساده مربوط	واضح است مربوط	نسبتاً واضح ساده مربوط	واضح ساده مرتبط نیست	
تأیید	۰.۱۰۰	۰	۱۲	تأیید	۰.۱۰۰	۱۰	۲	۰	۰	تاریخ وقایع نظامی
					۰.۳۳	۲	۲	۳	۵	سیر تحولات نظامی
تأیید	۰.۱۰۰	۰	۱۲	تأیید	۰.۱۰۰	۱۰	۲	۰	۰	فلسفه نظامی
تأیید	۰.۸۳	۱	۱۱	تأیید	۰.۹۱	۵	۴	۲	۱	فقه نظامی
					۰.۳۳	۲	۲	۵	۳	تفکر انتقادی
تأیید	۰.۱۰۰	۰	۱۲	تأیید	۰.۱۰۰	۱۲	۰	۰	۰	نظریه‌های نظامی
تأیید	۰.۱۰۰	۰	۱۲	تأیید	۰.۱۰۰	۱۲	۰	۰	۰	ایدئولوژی نظامی
					۰.۱۶	۱	۱	۶	۳	حقوق نظامی
تأیید	۰.۱۰۰	۱	۱۱	تأیید	۰.۹۱	۶	۳	۳	۰	سیر تحولات سیاسی
					۰.۳۳	۲	۲	۳	۵	دکترین نظامی
					۰.۵۰	۲	۴	۳	۳	راهبرد نظامی

اندیشه نظامی مکاتب	۰	۰	۰	۱۲	تأیید	۰.۱۰۰	۱۲	۰	۰	۰	تأیید	۰.۱۰۰
اندیشه نظامی کشورها	۵	۳	۲	۲	۰.۳۳							
اندیشه نظامی ادیان	۰	۰	۰	۱۲	تأیید	۰.۱۰۰	۱۲	۰	۰	۰	تأیید	۰.۱۰۰
اندیشه نظامی اشخاص	۰	۰	۱	۱۱	تأیید	۰.۱۰۰	۱۱	۱	۰	۰	تأیید	۰.۱۰۰

با توجه به اینکه تعداد خبرگان و نظردهندگان برای این ارزیابی ۱۲ نفر بودند لذا مقدار قابل قبول ضریب بالاتر از ۰/۵۹ بوده و گویه‌های که دارای ضریب کمتر از مقدار مزبور بودند به شرح زیر حذف شدند:

- سیر تحولات نظامی: با گویه تاریخ وقایع نظامی ادغام شد
- تفکر انتقادی: ذیل فلسفه نظامی قرار گرفت
- حقوق نظامی: نامرتبط با ابعاد دانش اندیشه نظامی تشخیص داده شد
- دکترین نظامی: ذیل اندیشه نظامی قرار می‌گیرد
- راهبرد نظامی: ذیل اندیشه نظامی قرار می‌گیرد
- اندیشه نظامی کشورها: ذیل اندیشه نظامی مکاتب و ادیان قرار می‌گیرد

به منظور تعیین میزان تأثیر عوامل احصاء شده پس از تأیید اثرگذاری آن‌ها بر ابعاد دانش اندیشه نظامی، توسط خبرگان و صاحب نظران، کلیه عوامل در قالب پرسش‌نامه بین جامعه نمونه توزیع و از آن‌ها خواسته شد میزان تأثیر را در قالب طیف لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) تعیین نمایند. سپس نتیجه پاسخ‌ها جمع‌بندی و از طریق سطح معناداری با خطای ۵٪ و در سطح اطمینان ۹۵٪ مورد بررسی قرار گرفت که به شرح جدول زیر می‌باشد.

جدول ۴: سطح معناداری ابعاد دانش اندیشه نظامی

عامل	ضریب t-values	ضریب معناداری
تاریخ وقایع نظامی	13.830	۰/۰۰۰
فلسفه نظامی	15.977	۰/۰۰۰
فقه نظامی	5.115	۰/۰۰۰
نظریه‌های نظامی	11.124	۰/۰۰۰
ایدئولوژی نظامی	10.852	۰/۰۰۰

۰/۰۰۰	11.452	سیر تحولات سیاسی
۰/۰۰۰	12.452	اندیشه نظامی مکاتب
۰/۰۰۰	10.548	اندیشه نظامی ادیان
۰/۰۰۰	10.659	اندیشه نظامی اشخاص

جدول بالا بیانگر این است ۹ عامل فوق به‌عنوان ابعاد دانش اندیشه نظامی با اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد، معنادار و نقش‌آفرین و اثرگذار می‌باشند.

مدل مفهومی تحقیق

تعیین ضرایب مسیر هریک از ابعاد احصاء شده دانش اندیشه نظامی نشان‌دهنده این است که ضرایب مسیر همه ابعاد بالاتر از ۰.۴ بوده لذا از دید پاسخ‌دهندگان ابعاد ۹ گانه تأییدشده‌اند و بر همین اساس ابعاد کلان دانش اندیشه نظامی در قالب شکل ۳ احصاء شده است:

شکل ۳: مدل مفهومی تحقیق

روایی و پایایی مدل

برای تعیین پایایی مدل از آلفای کرونباخ استفاده‌شده که برای هریک از ابعاد احصاء شده به شرح زیر می‌باشد و ضرایب پایایی ترکیبی برای ابعاد مدل بالاتر از ۰/۷ است و پایایی مدل بر اساس این

آزمون نیز تأیید می‌شود:

جدول ۵: ضرایب پایایی ترکیبی

عامل	آلفای کرونباخ	عامل	آلفای کرونباخ
تاریخ وقایع نظامی	0.828	سیر تحولات سیاسی	0.747
فلسفه نظامی	0.725	اندیشه نظامی مکاتب	0.824
فقه نظامی	0.759	اندیشه نظامی ادیان	0.867
نظریه‌های نظامی	0.810	اندیشه نظامی اشخاص	0.843
ایدئولوژی نظامی	0.828	سیر تحولات سیاسی	0.747
اندیشه نظامی مکاتب	0.747		

برای تعیین روایی مدل از میانگین واریانس استفاده شده که برای هر یک از ابعاد احصاء شده به شرح زیر می‌باشد و آزمون روایی نشان می‌دهد مدل به دست آمده دارای روایی است.

جدول ۶: میانگین واریانس ابعاد

عامل	میانگین واریانس	عامل	میانگین واریانس
تاریخ وقایع نظامی	0.682	سیر تحولات سیاسی	0.695
فلسفه نظامی	0.524	اندیشه نظامی مکاتب	0.589
فقه نظامی	0.551	اندیشه نظامی ادیان	0.560
نظریه‌های نظامی	0.510	اندیشه نظامی اشخاص	0.579
ایدئولوژی نظامی	0.566		

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف- نتیجه‌گیری:

با بررسی منابع کتابخانه‌ای و اسناد و مدارک مرتبط با اندیشه نظامی و تحقیق‌های صورت گرفته در این خصوص و همچنین نظرات خبرگان و صاحب‌نظران این حوزه که در منابع مذکور ثبت گردیده، کلیه ابعاد دانش اندیشه نظامی موردبررسی قرار گرفت که با توجه به موضوع پژوهش و اهمیت موضوع، ابعاد دانش اندیشه نظامی احصاء که پس از جمع‌بندی دیدگاه‌ها و حذف و ادغام موارد مشترک و مشابه، جمع‌بندی زیر در ۹ بعد احصاء گردیده که عبارت‌اند از:

تاریخ وقایع نظامی، فلسفه نظامی، فقه نظامی، نظریه‌های نظامی، ایدئولوژی نظامی، سیر تحولات

سیاسی، اندیشه نظامی مکاتب، اندیشه نظامی ادیان، اندیشه نظامی اشخاص

ب- پیشنهادها:

پیشنهاد تحقیقاتی:

با توجه به مطالب فوق، پیشنهاد می‌گردد مدیران و مسئولان آموزش عالی نیروهای مسلح، هریک از ابعاد مختلف دانش اندیشه نظامی را تحت مطالعه و پژوهش‌های نظری قرار داده تا ضمن تولید ادبیات لازم برای غنای این دانش، ابعاد دیگر این دانش نیز مکشوف شود.

پیشنهادهای اجرایی:

- تحقیق حاضر به‌عنوان یک جهت‌نما به دانشگاه‌های نیروهای مسلح ارائه شود تا با جهت‌گیری مناسب دانش اندیشه نظامی موردتوجه قرار گیرد.
- ادبیات علمی مرتبط با ابعاد دانش اندیشه نظامی توسط اندیشمندان و اهل‌قلم نیروهای مسلح تولید شود.
- ارتباط علمی بین گروه‌های آموزشی مرتبط با ابعاد دانش اندیشه نظامی در دانشگاه‌های غیرنظامی کشور (نظیر گروه تاریخ، فلسفه، جامعه‌شناسی، فقه و حقوق، روابط بین‌الملل و علوم سیاسی) با مراکز آموزشی نیروهای مسلح برقرار شود.

الف - منابع فارسی:

- اسپرینگز، توماس (۱۳۷۰)، "فهم نظریه‌های سیاسی"، ترجمه فرهنگ رجایی، تهران، انتشارات آگاه
- تسییحی، اکبر (۱۳۸۶)، "مبانی اندیشه نظامی فرماندهی کل قوا" (مذله‌عالی)، تهران، انتشارات دانشگاه افسری امام علی (علیه‌السلام)
- توحیدی، ارسطو (۱۳۸۶)، "مهندسی تولید قدرت نظامی"، نشریه نگرش راهبردی، شماره ۷۹
- جعفری، مجتبی (۱۳۹۵)، "فلسفه تقلید اندیشه یا بارش افکار جدید"، مجموعه مقالات کنگره بین المللی ادبیات
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۰)، "مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در ایران"، انتشارات دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام)
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۳)، "مبانی و تاریخ اندیشه نظامی جهان"، انتشارات دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام)
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۹)، "مبانی اندیشه نظامی در اسلام"، انتشارات دانشگاه امام حسین (علیه‌السلام)
- جمشیدی، محمد حسین (۱۳۹۶)، "تبیین مقوله صلح در نظریه مدینه المسالمة (شهر صلح) فارابی و نظریه صلح پایدار کانت"، مجله جستار سیاسی، شماره ۳
- حامدی، علیرضا؛ ظریف منش، حسین و باقری هشی، مهدی (۱۳۹۹)، "ابعاد و مؤلفه‌های نظام آموزشی نیروهای مسلح"، فصلنامه مطالعات استراتژیک، شماره ۴۵
- حسینی بهشتی، سیدمحمد (۱۳۶۱)، "بررسی و تحلیل از جهاد، عدالت، لیبرالیسم و امانت"، تهران، حزب جمهوری اسلامی
- حسینی جیرودی، حسین (۱۳۷۲)، "اندیشه استراتژی کلاوزویتس"، مجله سیاست دفاعی، شماره ۳
- حجازی فر، سعید؛ رهنورد، فرج‌اله؛ لطیفی، میثم؛ طاهرپور کلاتری، حبیب‌ا... (۱۳۹۶)، "بررسی مطالعات حاکمیت اسلامی در ایران با استفاده از روش فراترکیب"، مجله مدیریت سازمان های دولتی، شماره ۲۱
- دوبلويس، لوکاس (۱۳۷۹)، "دیباچه‌ای بر جهان باستان"، تهران
- رستمی، محمود (۱۳۸۳)، "بررسی اندیشه های نظامی کلاوزویتس و سون تزو"، نشریه نگرش راهبردی، اسفند ماه، شماره ۹۹
- رستمی، محمود (۱۳۸۵)، "تحلیل رساله در باب جنگ کلازویتس از جنبه های جامعه شناسی جنگ"، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۳۷
- رستمی، محمود (۱۳۸۶)، "فلسفه و مفاهیم نظامی"، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران
- سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح (۱۳۹۱)، "گزیده مقالات اولین همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای" (مذله‌عالی)، اردیبهشت‌ماه

- سیف زاده، سید حسین (۱۳۷۶)، "اسلام و سکولاریسم"، مطالعات خاورمیانه، شماره ۸
- سن تزو (۱۳۵۸)، "هنر جنگ"، ترجمه محمود کی، تهران، انتشارات ارتش جمهوری اسلامی ایران
- شیخ، علیرضا (۱۳۹۶)، "بازطراحی نظام آموزشی دانشکده دفاع ملی"، رساله دکتری، دانشگاه عالی دفاع ملی
- عسگری، محمود (۱۳۹۱)، "چارچوب نظری اندیشه نظامی"، نشریه اطلاعات راهبردی، شماره ۸۹
- طباطبایی، سیدجواد (۱۳۸۲)، "درآمدی فلسفی بر تاریخ اندیشه سیاسی در ایران"، نشر کویر، شماره ۳۲
- کلاوزویتس، کارل فون (۱۳۹۳)، "در باب ماهیت جنگ"، ترجمه مرضیه خسروی، انتشارات نشر روزگار نو
- گال مردیت، والتر بورگ (۱۳۸۲)، "روش تحقیق کیفی"، ترجمه احمدرضا نصر، تهران، دانشگاه شهید بهشتی
- محمدنژاد، میرعلی و نوروزی، محمدتقی (۱۳۷۸)، "فرهنگ استراتژی"، تهران، انتشارات سنا
- مجرد، محسن (۱۳۹۰)، "راهبرد جنگ پیش‌دستانه از نظریه تا واقعیت"، تهران، دانشگاه امام صادق (علیه‌السلام)

ب- منابع انگلیسی:

- Azar Gat, Policy and War in Modern Military Thought (Tel Aviv: Maarachot, 2019)
- Barro, R. J. & Lee, J. W. (2013). A new data set of educational attainment in the world, 1950–2010. Journal of development economics, 104, 184-198. Beck
- David B. Kopel, THE TORAH AND SELF-DEFENSE, University of Michigan, 2004
- Jomini, Summary of the Art of War (Urbana: University of Illinois Press, 1947)
- Michael Handel, Clausewitz in the Age of Technology, in Michael Handel (ed.), Clausewitz and Modern Strategy (London: Frank Cass, 1986)
- Sandelowski, M. And Barros, J. (2007). Handbook for Synthesizing Qualitative